

Egy ismeretlen kötet Apafi II. Mihály könyvtárából

Az Apafiak könyvtárának tételeiről több mint 135 éve tudunk: Jakab Elek (1875, 1883) s Thallóczy Lajos (1878, 1881) két-két közleménye tudósítottak a valaha volt könyvtár töredékéről, s azonosítottak be több könyvlistát. Egy évszázaddal később Székely Júlia tett (1977) közzé egy újabb listát, s végül a *Könyvtártörténeti Füzetek*, majd az *Adattár* sorozat közölte le az összes, eddig tizenegy, az Apafi-családhoz köthető könyvlistát.¹ Ebben az utóbbi összesítésben is látszik, hogy ez nem egy lezárt adattár. Bizonytalan az, hogy melyik lista kihez tartozik: kezdetben az *Öreg Apafi Mihály könyvtára* néven közölt könyvek egy része a fejedelem halála után jelent meg, tehát ez inkább a fiú atyai örökségét és saját gyűjteményét sejteti. Bizonytalan a listák provenienciája: a legújabbban ezeket könyvlistaként megjelentető *Adattár* közlésében gyakran tűnik fel, hogy ezek tényleges forrását a kiadó nem találta meg (ld. a 7. listán az inventáriumnak tűnő üres láda jelöléseket), csak közölte a régebbi adatközlők pontatlan jegyzetei alapján a könyvek tételeit, és ahol lehetett, korrigálta azok nyilvánvaló elírásait illetve hozzáillesztett néhány újabb találatot. És végül bizonytalan, hogy maguk a könyvek milyen módon vándoroltak kézzől kézre: a fejedelmi család tulajdonában ugyanis meg kell különböztetni a fiúnak és nejének, azok saját és örökölt köteteinek a gyűjteményét, és a Szebenben s másutt áruba bocsátott könyveket.

A kötet, amit röviden jellemezek, szintén az ún. Apafiak könyvtárához tartozott, de egyik korábbi listán sem szerepel, s azóta sem került elő máshonnan. Ez a kiadvány a kolozsvári Akadémiai Könyvtár állományában található, s még legalább félévszázaddal ezelőtt Jakó Zsigmond azonosította be.² A kötetet Benjamin Woodroff (1638–1711), korának híres oxfordi lelkésze és hírhedt vitakozója küldte Apafi II. Mihálynak Bécsbe.³ A kötet: Benjamin Woodroff: *Examinis, & Examinantis Examen, sive Reformationis & Reformatorem Defensio Aduersus Calumnias Francisci Foris Otrókocsi*, Oxoniae, E Theatro Sheldoniano, [1700], 4°.⁴ Ez a 17. század végi latin vitairat főként a mű magyar vonatkozásai miatt ismert. Otrókócsi Fóris Ferenc (1648–1718) kálvinista lelkész, egykori gályarab (1675–76) rekatolizációja után (1694) írt *Examen Reformationis Lutheri* (1696) című írása ellen született kálvinista apológiáról van szó.⁵ Az Otrókócsi-mű méltán váltott ki nagy visszhangot, hiszen szerzője előbb megírta a *Furor bestiae*-t, mely változataiban, több nyelven (latin, holland, német) napvilágot látva tudósította a protestáns olvasókat a katolikus

¹ Ld. mindet egyben: Erdélyi könyvesházak, 3. 1563–1757. A Bethlen-család és környezete. Az Apafi-család és környezete. A Teleki-család és környezete. Vegyes források. Sajtó alá rend.: Monok István et al., Szeged, 1994. (Adattár, 16/3.) 69–119. p.

² Az EME kéziratárában őrzött, a Jakó-család és az EME engedélyével kutatható possessor-katalógus alapján.

³ Dictionary of National Biography. Vol. 62. 405–407. p.

⁴ Kolozsvár, Akadémiai Könyvtár, jelzete: R 83809.

⁵ ZOVÁNYI JENŐ: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Lexikon. Szerk.: Ladányi Sándor. Bp., 1977. (3. kiad.) (továbbiakban: ZOVÁNYI, 1977.) 447. p.

borzalmakról az apokalipszis nyilvánvaló jeleként.⁶ Majd a két felekezet kibékítésén munkálkodott műveivel, végül pedig rekatolizált, s cáfolatokat adott közre a protestánsok tévútonjárásáról. A szerzői ajándékok rögzítő tulajdonosi bejegyzés a belső táblán olvasható: „Serenissimo Principi Michaeli Secundo Apaffi ex dono Authoris Angliá extulit, et obtulit Viennae A[ustriae] A[pafi]. M[ihály]. 1700. 16 Juni St[yl]o. N[ovo].” A címlapon egy későbbi kolozsvári lelkész bejegyzése áll: „Sigismundi Pap Szathmári. Mp.” Ahogyan Otrókócsi is precízen megküldte írásait prominens személyeknek és felnevelő iskoláinak,⁷ úgy a körötte kialakult vitairodalomból ez a kiadvány is eljutott egy fontos kálvinista arisztokratához, a megválasztott, de ki nem nevezett erdélyi fejedelemhez. Apafi már 1696 óta Bécsben élt, s várta sorsa jobbra fordulását, egyre csökkenő intenzitással. Az ajándékozást követő évben (1701) mondott le a fejedelemségről, s kapott helyette egy névleges hercegi címet; felesége is ekkor költözött fel hozzá Bécsbe, s készítettek 1702-ben egymás számára egy örökbevallást ingó s ingatlan javaikról, nem lévén életben maradt gyermekük.⁸

Ez a Woodroff-kötet végül Szathmári Pap Zsigmond (1703–1760) kezébe került, de mivel nem tartalmazza sem az „Ex Btheca Michaelis Apafi II” bejegyzést, sem az aukcióra utalást, talán másúton jutott hozzá új tulajdonosa. A neves erdélyi püspök tanulóéveit a kolozsvári Kollégiumban töltötte, s itt 1723 és 28 közt könyvtárosi tisztséget is viselt.⁹ Elképzelhető, hogy amikor Apafi II. Mihály feleségének, Bethlen Katának a halálát (1725) követően elárverezték a főúri család könyveit, ezekből szerzett magának a könyvtáros. Szathmári Pap kiadta több kollégájának a kéziratban maradt beszédeit, így Nádudvari Péternek, Pápai Páriz Ferenc apósának is a prédikációit (annak halálát követően negyedszázaddal, 1741).¹⁰ S mivel Nádudvarinak Bethlen Sámuel volt a mecénása, akit később ő maga temetett, elképzelhető, hogy rajta keresztül jutott a kötethez. A Bethlen-család ugyanis az Apafi-hagyaték érdekeltje volt, s Bethlen Kata halálát követően (1725) még száz évig folyt a pereskedés a bécsi kamarával ez ügyben.¹¹

(Csorba Dávid)

⁶ BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND: A pozsonyi véstörvényszékről és a gályarabságról szóló, magyar szerzőktől származó szövegek sorsa 17–18. századi holland kiadványokban. In: *Könyv és Könyvtár*, 2003. 115–157. p.

⁷ IMRE MIHÁLY: A konverzió nyelve? A misztika nyelvhasználata Otrókócsi Főris Ferenc *Isten előtt járóknak tökéletessége* című művében. In: *Nyelv, lelkiség és regionalitás a közép- és kora újkorban*. Szerk.: Gábor Csilla – Korondi Ágnes et al., Kolozsvár, 2013. 180–181. p.; KNAPP ÉVA: Ismeretlen források Otrókócsi Főris Ferenc katolizálásának kérdéséhez. In: *Magyar Könyvszemle*, 2006. 201–217. p.

⁸ JAKAB ELEK: Az utolsó Apafi. Történelmi tanulmány. In: *Századok*, 1883. 9. sz. 3–332. p.

⁹ ZOVÁNYI, 1977. 577. p.

¹⁰ GYÓRI L. JÁNOS: Egy elfeledett református prédikátor, Nádudvari Péter. In: *Eruditio, virtus et constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére*. Szerk.: Fazakas Gergely Tamás – Imre Mihály et al., Debrecen, Debrecen, 2011. 202–208. p.

¹¹ ZOMBORI RÓNAY ELEMÉR: Causa Apaffiana : A bethleni gróf Bethlen-család pere a kir. kincstár ellen az apanagyfalusi Apafi család hagyatékáért. Kisújszállás, 1927.